

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1914.

Andra kammaren.

Nr 19.

Onsdagen den 11 februari.

Kl. 3 e. m.

§ 1.

Herr talmannen tillkännagav, att herr *Lundell* denna dag in- tagit sin plats i kammaren.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna sjukbetyg:

Riksdagsman Nils Persson i Malmö är av sjukdom — akut luft- rörskatarr — hindrad deltaga i riksdagens arbete för närvarande in- tygar

Malmö d. 9 febr. 1914.

A. F. Malmström.

§ 3.

Justerades protokollen för den 3, den 4 och den 5 innevarande februari.

§ 4.

Enligt den 4 i denna månad fattat beslut företogs nu val av sex revisorer för deltagande uti innevarande års granskning av stats- verkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning ävensom av tre suppleanter för dessa revisorer; och be- funnos efter valförrättningarnas slut följande ledamöter av Riks- dagens andra kammare hava blivit utsedda till

Revisorer:

- herr *Eriksson* i Grängesberg med 202 röster,
- » *Rydén* med 202 röster,
- » *Jansson* i Edsbäcken med 202 röster,
- » *Rune* med 202 röster,
- » *Olofsson* i Digernäs med 202 röster och
- » *Jesperson* med 201 röster; samt till

Andra kammarens protokoll 1914. Nr 19.

Suppleanter:

- herr *Lindberg* med 186 röster,
 » *Janson* i Bråten med 176 röster och
 » *Söderberg* i Hobbarn med 174 röster.
 Närmast i röstetal kom herr *Nilsson* i Kabbarp med 5 röster.

§ 5.

Vidare anställdes val av dels tjugufyra valmän för utseende av revisorer och revisorssuppleanter för granskning av riksbankens avdelningskontors i landsorten räkenskaper och förvaltning, dels ock sex suppleanter för dessa valmän; och utsågos därvid till

Valmän:

- herr *Andersson* i Grimbo,
 » *Andersson* i Skivarp,
 » *Bengtsson* i Norup,
 » *Berglund*,
 » *Bäckman* i Vassen,
 » *Danielsson*,
 » *Ekman*,
 » *Hage*,
 » *Ingvarson*,
 » *Juhlin*,
 » *Kronlund*,
 » *Larsson* i Västerås,
 » *Magnusson* i Kalmar,
 » *Mossberg*,
 » *Olsson* i Blädinge,
 » *Persson* i Tofta,
 » *Persson* i Norrköping,
 » *Runefors*,
 » *Rydén*,
 » *Röing*,
 » *Sundström*,
 » *Uddenberg*,
 » *Wiklund* i Brattfors och
 » *Öberg*,

var och en med 179 röster; samt till

Suppleanter:

- herr *Jonsson* i Hå med 147 röster,
 » *Widlund* med 147 röster,
 » *Hansson* med 147 röster,
 » *Erlandsson* med 147 röster,
 » *Andersson* i Fallsberg med 146 röster och
 » *Bengtsson* i Göteborg med 145 röster.

Ordningen mellan de suppleanter, vilka erhållit lika antal röster, bestämdes, sådan densamma här ovan angivits, genom lottning.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag angående de i nästföregående två paragrafer omförmälda valen.

§ 7.

Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande skrivelse, nr 52, i anledning av en vid sistförflutna riksdag beslutad lag, som nu föredrogs, lades till handlingarna.

§ 8.

Herr talmannen gav härefter på begäran ordet till

Hans excellens herr statsministern *Staaff*, som anförde:

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.*

Herr talman, mina herrar! Härmed går jag att giva kammaren en redogörelse för de förhandlingar, vilka ägt rum mellan Hans Majestät Konungen och statsrådet i anledning av Hans Majestäts tal till det s. k. bondetåget den 6 februari och därmed även för orsakerna till att statsrådets samtliga ledamöter i går ingivit sina avskedsansökningar.

Vid samtal med Hans Majestät omedelbart efter hållen konselj torsdagen den 5 februari ansåg jag mig böra meddela huvudpunkterna av det svar jag å regeringens vägnar komme att lämna en delegation av tåget, vilken anmält sig vilja uppvakta regeringen. Genom direkta frågor till Hans Majestät Konungen kunde jag om hans blivande tal till tåget få veta endast så mycket, som att Hans Majestät ärnade yttra sig bland annat i den riktningen att avgörandet i försvarsfrågan borde ske i ett sammanhang, vilket gav mig anledning att hemställa, huruvida ej Hans Majestät — enär frågan härom enligt statsrådets mening ännu måste hållas öppen — kunde finna lämpligt att utesluta detta yttrande ur talet eller, då detta avböjdes, åtminstone giva det någon sådan form, som att ett avgörande i ett sammanhang vore önskvärt eller något dylikt. Detta försök från min sida blev utan framgång. Ingen av statsrådets ledamöter har av Hans Majestät på förhand erhållit någon kännedom om talet utöver vad jag nu nämnt.

Statsrådet fann vid läsningen av talet, att detsamma såväl i den nyss berörda punkten angående, huruvida försvarsfrågan skulle behandlas i ett sammanhang, som beträffande det utomordentligt starka betonandet av den lantmilitära sakkunskapens för Konungen avgörande betydelse, innehöll uttalanden, vilka syntes göra det åtminstone ovisst, huruvida Konungen hade för

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

avsikt att ägna sina rådgivares blivande framställning om förslag till förbättringar i försvarsväsendet den obundna prövning, som efter statsrådets mening oundgängligen förutsattes vid ett verkligt konstitutionellt styrelsesätt. Finge statsrådet icke påräkna sådan prövning av sitt förslag, vore ju dess fortsatta arbete ändamålslost.

Det första, som syntes statsrådet vara att göra, var därför att av Hans Majestät Konungen söka erhålla upplysning, huruvida Hans Majestät haft den mening med sina uttalanden, som onekligen syntes vara den närmast till hands liggande. I detta syfte sökte och erhöll statsrådet in corpore, på sätt jag redan förut haft tillfälle nämna i denna kammare, företräde hos Konungen under sistlidne lördags förmiddag.

Sedar jag därvid å statsrådets vägnar framfört dess allvarliga bekymmer över den uppkomna situationen, skildrat den stämning som Hans Majestäts tal i politiska kretsar framkallat och den undran, som väckts av talets i vissa delar för svensk uppfattning främmande läggning, samt framhållit, att statsrådet, som fullt insåge, huru varmt Hans Majestät önskat att genom sitt uppträdande gagna försvarsfrågan, dock måste under djupt beklagande betona, att det hållna talet snarast torde hava tillfogat denna stora fråga skada, överlämnades en skriftlig framställning av följande lydelse:

»Vid tillsättandet av försvarsberedningarna den 1 dec. 1911 sammanfattade Eders Majestät sina anspråk på den blivande utredningens resultat så, att Eders Majestät sade sig förvänta, att de förslag, som komme att framgå ur densamma, skulle befinnas ägnade att, sedda i sin helhet, bibehålla försvaret vid dess dåvarande effektivitet.

I det tal varmed Eders Majestät besvarat det så kallade bondetågets hyllning den 6 innevarande februari förekommer emellertid på tal om det blivande förslaget till förbättringar i försvaret följande passus: »De fordringar på fälthärens slagfärdighet och krigsberedskap, som av sakkunskapen inom Min armé uppställas såsom oeftergivliga, frångår jag icke.»

Det är Eders Majestät bekant, att de förslag, som nu på grundvalen av försvarsberedningarnas arbete förberedas, gå långt utöver ett bevarande av den nuvarande effektiviteten och på många punkter innefatta högst väsentliga stärkningar av försvaret. Men med kännedom om de militära myndigheternas i flera avseenden mycket långt sträckta fordringar torde det visserligen kunna förutses, att de förslag statsrådet kommer att tillstyrka Eders Majestät att förelägga riksdagen svårligen kunna komma att uppfylla alla dessa fordringar. Och det kan tilläggas att, om de så gjorde, de med säkerhet skulle sakna all utsikt till framgång.

Under dessa omständigheter har det synts statsrådet riktigtast att i underdånighet anhålla om Eders Majestäts svar å följande fråga:

Avser Eders Majestät med de ovan citerade uttrycken, att på förhand förklara, att Eders Majestät vid prövning av det förslag till förbättringar i försvarsväsendet, som är under utarbetning, icke kommer att gilla förslaget, såvida det icke på alla punkter — och särskilt i fråga om övningstidens längd — uppfyller de fordringar, som den militära sakkunskapen förklarar »oeftergivliga», även om förslaget såsom helhet betraktat skulle medföra en väsentlig höjning av försvarets effektivitet?

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)*

Med hänsyn till vissa andra uttryck i det ifrågavarande talet tillåta vi oss lika underdånigt att hemställa om svär på följande fråga:

Har Eders Majestät i något hänseende på förhand fattat sin ståndpunkt med avseende på den blivande försvarspropositionen, innan Eders Majestäts konstitutionella rådgivare haft tillfälle att göra sin underdåniga hemställan i ärendet och anföra sina skäl för denna?

Hans Majestät Konungen, som, efter åhörande av vad statsrådet haft att andraga, behagade uttala, att han ingalunda haft för avsikt att åsidosätta hänsyn till statsrådet, förklarade, att han icke vore i tillfälle att genast avgiva svar på de framställda frågorna, men att han senare på dagen skulle göra detta.

På middagen erhöll jag Hans Majestäts svar, som beträffande den första frågan var av följande lydelse:

»Då jag ännu icke sett regeringens förslag angående försvarsfrågan och ännu mindre de sakkunniga militära myndigheternas uttalande häröver, är det mig omöjligt att besvara denna fråga, förrän ärendet föreligger till avgörande.»

På den andra frågan var svaret så lydande:

»Det är självklart, att jag icke på förhand fattat eller kunnat fatta något avgörande beslut i någon fråga utan att först höra mina konstitutionella rådgivares uttalanden eller förslag vid sittande rådsbord.»

Till svaret å den första frågan gjorde Hans Majestät något senare per telefon ett så lydande tillägg: »detta innebär således, att jag icke på förhand fattat något beslut.»

Statsrådet fann, efter att hava tagit kännedom om Konungens svar, att detsamma icke kunde anses giva klarhet i de avseenden frågorna åsyftade. Den första frågan, nämligen hurvida Hans Majestät med vissa uttryck i sitt tal velat på förhand förklara, att han vid den blivande prövningen av förslag till förbättringar i försvarsväsendet icke komme att gilla ett förslag, som icke uppfyllde alla de fordringar, vilka den militära sakkunskapen ansett oeftergivliga, hade det enligt Hans Majestäts förmenande varit honom omöjligt att besvara, enär han ännu icke sett förslaget eller myndigheternas utlåtanden däröver. I motsats härtill syntes det statsrådet uppenbart, att frågan, vars besvarande, på grund av dess hypotetiska avfattning, var oberoende av innehållet i det blivande förslaget och av de yttranden, som däröver kunde komma att avgivas, borde

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

kunnat utan svårighet besvaras jakande eller nekande. Och svaret å den andra frågan syntes enligt statsrådets uppfattning blott innehålla, att ett avgörande beslut i statsärenden av svensk konung endast kan fattas i statsråd, vilket emellertid, såsom svaret också uttryckligen påpekar, ju är självklart.

Statsrådet höll omedelbart efter sammanträdet i Andra kam-maren i lördags överläggning om vad som vidare vore att åtgöra i saken. Då man av konungens yttrande till statsrådet kunde sluta, att en önskan hos honom förefanns att komma till en lösning av den uppkomna konflikten, trodde sig statsrådet möjligen kunna underlätta detta genom att utarbeta ett utkast till sammanfattande svar å båda frågorna och av den beskaffenhet att statsrådet för sin del skulle kunna känna sig tillfredsställt därmed.

Detta utkast var av följande lydelse:

»Under bestämt framhållande av att mitt tal å borggården den 6 februari icke varit avsett att äga någon som helst karaktär av statshandling vill jag till svar å såväl den första som den andra frågan härmed förklara, att det icke varit min avsikt att på något sätt föregripa den prövning, jag har att giva åt statsrådets blivande förslag till förbättringar i försvars-väsendet. Denna prövning kommer att bliva i alla avseenden konstitutionell och får följaktligen ej vara från min sida bunden av någon förutfattad ståndpunkt.»

Utkastet var färdigt redan tidigt på lördags eftermiddag och efterhörde jag då per telefon till Drottningholm, huruvida Hans Majestät, som godhetsfullt förklarat sig beredd att när helst vi så önskade resa in till staden, kunde mottaga oss redan samma dag. Emellertid var Hans Majestät då av trötthet hindrad att inkomma och kunde icke mottaga oss förr än på måndags förmiddag. Nämnda förmiddag erhöll statsrådet in corpore åter företråde hos konungen.

Vid detta tillfälle förklarade statsrådet, att det icke kunnat finna Hans Majestäts svar tillfredsställande och överlämnade till Högstdensamme det nyss återgivna utkastet. Härvid uppkom ett långvarigt samtal, varunder nästan alla statsrådets medlemmar yttrade sig. Synnerligen omsorgsfullt klargjordes härvid att vad statsrådet önskade och måste betrakta såsom oeftergivligt just vore en förklaring, att det kungliga talet icke finge anses betyda, att konungen vid den kommande prövningen av statsrådets förslag i försvarsfrågan skulle vara bunden av någon redan på förhand fastslagen ståndpunkt. Det betonades emellertid, att det vore innehållet av det lämnade utkastet, som statsrådet måste fasthålla vid, varemot ändringar i formuleringen ju icke behövde vara uteslutna. Statsrådet anhöll tillika, att, därest Hans Majestät ville godkänna utkastet, Hans Majestät jämväl måtte medgiva svarets offentliga form i lämplig form.

Härjämte gjorde statsrådet muntligen till Hans Majestät Konungen en underdånig hemställan, att Hans Majestät, när han hade för avsikt att göra några uttalanden i politiska ämnen,

behagade på förhand giva statsrådet (statsministern eller vederbörande fackminister) kännedom om det tillämnade yttrandet.

Ang. mellan konungen och statsrådet förda förhandlingar.

(Forts.)

Statsrådet tillät sig härvid framhålla, hurusom i alla konstitutionellt utvecklade stater just den kutym rådde, om vars tillämpande även här statsrådet nu hemställde. Och statsrådet underlät icke att tillägga, hurusom samma kutym helt visst även hos oss förut tillämpats, vadan statsrådet i densamma icke kunde se införandet av någon nyhet, men väl däremot måste betrakta det såsom en nyhet, att Hans Majestät icke på förhand givit statsrådet kännedom om så viktiga uttalanden som dem, Hans Majestät ärnade göra i sitt tal till bondetåget.

Beträffande den nu omhandlade hemställan, vilken, på sätt förut nämnts, gjordes muntligen, ifrågasatte statsrådet naturligtvis ej heller Konungens skriftliga svar. Och statsrådet framhöll uttryckligen, att meningen ej vore att ifrågasätta offentliggörande av ett eventuellt bifallande svar å denna hemställan.

Emellertid önskade Konungen vid konferensens slut skriftligen uppteckna vad statsrådet i denna punkt hemställt, och återupprepade jag därför enligt Hans Majestäts begäran detta, som omedelbart nedskrevs av Hans Majestät. Det är denna Hans Majestäts egna uppteckning, som återfinnes uti de i går till pressen gjorda meddelandena.

I samband med framförandet av sina nu omförmälda önskningsar tillkännagav statsrådet för Hans Majestät Konungen, att, därest Hans Majestät icke funne sig kunna lämna nådigt bifall till dessa önskningsar, statsrådets samtliga ledamöter komme att begära sitt entledigande. Då Hans Majestät förklarade sig icke kunna lämna sitt svar omedelbart, tillät sig statsrådet, som höll före att den inträdda situationen helst borde finna sin avslutning så fort som möjligt, att ifrågasätta, att Hans Majestät ville lämna sitt svar redan på förmiddagen, innan departementens expeditionstid vore ute; men Hans Majestät förklarade sig icke kunna lova att svara förrän senare samma dag.

På eftermiddagen meddelade ock Hans Majestät mig, att han icke kunde godkänna ett svar av det innehåll, som det av statsrådet uppgjorda utkastet angav, utan i stället nu själv sammanfattat ett svar på de båda frågorna så lydande:

»Det är enligt grundlagen självklart, att jag icke på förhand fattat eller kunnat fatta något avgörande beslut i någon fråga, utan att först höra mina konstitutionella rådgivares uttalanden eller förslag vid sittande rådsbord.»

Beträffande åter statsrådets andra hemställan hade Hans Majestät även avfattat ett svar i skriftlig form och var detta av följande lydelse:

»Denna hemställan kan jag icke bifalla, ty jag vill ej beröva mig rätten att fritt meddela mig med Sveriges folk.»

Jag tillät mig yttra, att jag visserligen omedelbart kunde förklara, att statsrådet icke komme att finna det möjligt acceptera

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

Hans Majestäts svar, men att jag emellertid skulle framföra det-
samma till mina kolleger.

Hans Majestät behagade livligt uppmana mig, att vi måtte
taga saken i förnyat noggrannt övervägande och sade sig hoppas.
att detta skulle leda till, att vi funne oss icke behöva lämna våra
ämbeten.

Tillika anmodade Hans Majestät mig att i varje fall, innan
vi inlämnade våra avskedsansökningar, personligen göra med-
delande om vårt definitiva beslut.

Statsrådet fann Konungens svar icke vara av beskaffen-
het att undanröjda den uppkomna konflikten — det ena fast-
slog ju allenast den självklara satsen, att en svensk konung
icke kan fatta ett avgörande beslut annat än i statsråd och
det andra innebar ett rent avslag — och jag infann mig åter i
i går förmiddag för att meddela Konungen detta. Till förekom-
mande av varje missförstånd av de framställningar, som från
vår sida blivit gjorda, tillät jag mig därvid först erinra:

1:o att statsrådet uttryckligen framhållit, att det visser-
ligen måste fasthålla vid själva innehållet i det utkast till svar
å statsrådets skriftliga frågor, som statsrådet tillåtit sig över-
lämna, men däremot icke nödvändigt i allo vid formuleringen
av detsamma;

2:o att det aldrig varit statsrådets mening, att en förklaring
från Hans Majestäts sida, att Hans Majestät komme att på för-
hand giva statsrådet kännedom om offentliga uttalanden i po-
litiska ämnen, som Hans Majestät kunde hava för avsikt att
göra, skulle skriftligen avgivas eller offentliggöras;

och överlämnade jag till Hans Majestät den P. M., vari jag
antecknat dessa erinringar.

Härefter meddelade jag å statsrådets vägnar, att samtliga
dess ledamöter omedelbart komme att ingiva sina ansökningar
om avsked, över vilken underrättelse Hans Majestät ånyo beha-
gade betyga sin ledsnad.

Omedelbart efter min återkomst från slottet ingåvos av-
skedsansökningarna.

På sätt kammaren av den nu gjorda framställningen torde
finna, har statsrådet i det politiska läge, som uppkommit genom
Hans Majestät Konungens tal den 6 februari, sökt gå tillväga
med på en gång nödig fasthet och nödig varsamhet.

Statsrådet har icke velat omedelbart ingiva sina avskedsan-
sökningar, ehuru skäl icke saknades för ett sådant förfarande.
Statsrådet har tvärtom sökt att begränsa de förutsättningar,
under vilka det ansåge sig kunna kvarstanna å sina poster så
mycket det låte sig göra utan att sätta i fara de konstitutionella
grundsatsernas behöriga upprätthållande.

Att förfara med denna betänksamhet har för oss varit så
mycket mera maktpåliggande som stora frågor, vilka vi haft
under förberedande, försvarsfrågan och krigslagstiftningen, kvin-
nans rösträtt, nykterhetsfrågan och andra, vänta sin lösning och

det måhända kunde antagas, att vi kunnat från regeringsbanken befordra denna lösning. Men utom det att, på sätt förut påpekats, vårt vidare arbete på försvarsfrågan under nu uppkomna förhållanden skulle vara ändamålslost, finnes det även i övrigt bestämda gränser för sådana hänsyn. Uppkommer hinder för själva styrelsesättets riktiga gång, hotas de stora konstitutionella grundsatserna, då blir för en ansvarsmedveten regering ställningen ohållbar. Här förelåg ett sådant fall.

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.*

(Forts.)

En av de första förutsättningarna för en konstitutionell styrelse är, att Konungens lagliga rådgivare, då de gå att giva Konungen råd, icke finna dessa råd verkningslösa till följd av, att monarken redan genom offentliga uttalanden bundit sin prövning.

En av de självfallna följsatserna av huvudgrundsatsen om rådgivarnas fulla ansvarighet är, att det är deras uppfattningar i politiska ämnen, som, så länge de av Konungen bibehållas såsom rådgivare, måste bestämma regeringspolitiken. Därutav måste det i sin ordning bliva en följd, att de böra hava tillfälle att göra sina erinringar mot tillämnade politiska yttranden av monarken till förekommande, om möjligt, av att dessa kunde komma att stå i strid med rådgivarnas uppfattning, i vilket fall landet skulle kunna få en regeringspolitik, förd av monarken, och en annan, förd av hans råd.

Det är således viktiga grundsatser, som här äro i fråga. Grundsatser, om vilka man i de flesta länder knappast mera strider. Här i landet måste sådan strid ännu stå. Denna strid kan icke erhålla normala former, förr än en ny regering blivit bildad, en regering, som i och med sitt tillträde måste vara beredd att övertaga ansvaret för de uttalanden och åtgärder i frågan, som föreligga från Hans Majestät Konungens sida.

För oss har icke funnits någon tvekan därom att vi, hellre än att med eftergivande för en åskådning, som vi på intet sätt kunna gilla, kvarstanna på våra poster, borde lämna dessa. Detta har i nuvarande läge blivit det enda medlet för oss att söka i vår mån hävda det oundgängliga villkor för vårt lands lycka och lugna framåtskridande, som heter: ett i allo konstitutionellt styrelsesätt.

Vidare yttrade:

Herr vice talmannen D. Persson: Herr talman, mina herrar! Djupt och gripande är intrycket av den redogörelse, som hans excellens herr statsministern nu lämnat, och djupt beklagar jag den situation, som inträtt och det steg, regeringen i anledning därav har ansett sig nödsakad att taga, och jag är viss om, att det parti, som jag tillhör, delar denna min uppfattning.

En sak, som står i sammanhang med nu inträdda förhållanden, kännes för mig särskilt smärtsam. Ansvarslösa talemän, som valt sig själva, ha nämligen i bondeklassens namn gjort

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

utfästelser, som bildat utgångspunkten för en olycksbådande pressning av vår konstitution och vår konstitutionella författning, sådan den i grundlagarna till samhällsordningens tryggande och reformarbetets lugna gång blivit fastslagen. Vi ha hört ord, som varit främmande för våra öron, vi ha hört toner, som vi icke kunnat förstå. Kanske vågar jag söka förklaringen till detta däri, att även hänförelse kan framkalla överilning. På den fasta grund, som ligger i följdandet av de former, som grundlagen utstakat, har den Staaftiska regeringen, oaktagt häftiga angrepp, troget följande sitt program, som ock är liberalernas program, genomfört många samhällsgagneliga reformer, och jag är viss därom, att denna regering, därest den fått fortsätta sitt värv, också skulle lyckats bringa landets stora fråga, försvarsfrågan, till en lycklig lösning. Djupt och allvarstungt vilar därför ansvaret på dem, som bringat denna regering på fall. Enligt min uppfattning bör försvarsfrågan lösas i förtroendets tecken och med folket. Det är därför av största vikt, att svenska folket har fullt förtroende såväl till den regering som till den riksdag, som skall lösa denna fråga, och utan dessas medverkan lär väl denna fråga ändock icke kunna lösas. Mer än vansklig blir därför uppgiften för den regering, som till äventyrs vill försöka sig på att lösa försvarsfrågan uteslutande efter militära riktlinjer utan detta folkförtroende. Vi få nämligen icke glömma folket, när vi lägga på bördor, ty folket får icke glömma oss, när farans stund kommer.

Mina herrar! Jag misströstar dock icke ännu; jag har fullt förtroende till vårt svenska folk, till dess fosterlandskärlek, grundlagstrohet och goda vilja. Det är icke bondetågets talemän, som skola ha sista ordet, det finns tusen och åter tusen bönder ute i bygderna, som ännu icke sagt sitt ord. Det finns dessutom hundratusental medborgare av alla stånd och klasser, som också ha något att säga i denna fråga. Låt alla dessa träda fram till valurnorna, där de själva kunna föra sin talan, och jag är viss om, att de skola komma att föra ett språk, som icke skall missförstås av någon, och jag är viss om, att den regering, som genom högerns hets drivits på flykten, skall lyftas upp på ett sådant folkförtroende, att den skall stå starkare än någonsin, och det är min tro och förhoppning, att försvarsfrågan då skall kunna lösas med folket för fosterlandet.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Även från det parti, vars ordförande jag har den äran att vara, bör det i denna stund sägas ett ord av tacksamhet till de män, vilka genom sitt uppträdande i den nu pågående krisen visat, att de förstått, vad den innebär, och visat, att de icke velat böja sig undan för några locktoner, då det gällde demokratiens och parlamentarismens fundamentala grundsatser. Det har under två år varit en viss samverkan mellan det liberala och det socialdemokratiska partiet, som har uppkommit naturligt genom den gemensamma kamp, som vi förde 1911

mot det dittills rådande högerregementet. Den samverkan har varit från vår sida utförd under full självständighet, och alla känna vi, att det har funnits brytningspunkter, någon gång utav ganska allvarlig beskaffenhet. Jag vill heller icke med hänsyn särskilt till de ord, som föllde nyss här av vice talmannen, fördölja, att det råder djupgående meningsskiljaktigheter mellan oss och i vart fall en stor del av det liberala partiet beträffande den landsviktiga försvarsfrågans rätta och för vårt folks trygghet och lycka bästa lösning. Men det finnes en brygga i fråga om den skiljaktigheten ändå, och den angives i de ord, som herr statsministern föllde nyss inför det väldiga demonstrationståget, då han framhöll, att han måste fasthålla vid att beträffande en fundamentalpunkt i försvarsfrågan måste *folket i val först höras*, innan några nya bördor pålades. Och sedan han sagt detta, strök han under plikten för envar av oss, att var och en på sin post fast verka för upprätthållandet och utvidgandet av den folkliga självstyrelsen. Den katastrof, som har medfört regeringens fall, har *icke* haft med försvarsfrågan som sådan att skaffa, den har just sin anknytning till dessa av mig här anförda orden av herr statsministern, som peka på nödvändigheten av att de *konstitutionella* grundsatserna upprätthållas utan tvekan och utan vacklan mot vem det vara må.

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.

(Forts.)

Vi har nyss hört en utförlig relation av vad som förekommit. Vi ha redan förut av den publicerade s. k. »officiella» redogörelsen, vars ofullständighet jag emellertid tror att vi alla nu, som ha lyssnat till herr statsministern, kunnat konstatera som ett faktum, vi ha nyss hört, säger jag, redan utav den, vilka intetsägande och undanskjutande svar, som man försökte giva på de allvarliga och inträngande föreställningar statsrådet sin plikt likmätigt gjorde inför konungen. Det har emellertid sökts göra gällande, att möjligen skulle man ändå på dessa punkter, som rörde frågan om den blivande försvarspropositionen, ha kunnat komma överens, ehuru väl det synes mig ofatligt, att man vill ens *försöka* att försvara så undvikande svars avgivande på så klara frågor och i en så klar situation. Men man har tillagt, att de viktigaste, det var dock det sist berörda, det var frågan om den kungliga yttranderättens begränsning inom den ram, när det gäller politiska utfästelser, den ram, som förestavas av det självfallna, att det icke kan, som herr statsministern också anmärkte, vara *två* politiker uti ett land, en, som konungen driver för sin personliga räkning, en annan, som Kungl. Maj:ts regering driver under ansvar.

Det har ju höjts stämmor, som sökt vädja till den gamla svenska känslan för yttranderättens helgd för alla, och man har försökt vrida det dithän, att även den kungliga yttranderätten följaktligen måste vara obegränsad. Man har därvidlag glömt, att grundlagen uppställer en särställning för konungens person, ställer honom med flit utanför de dagspolitiska striderna genom att förklara hans person och gärningar för allt åtal fredade. Det går då icke för sig att på en gång driva satsen om fullständig likställighet i avseende på yttranderätten och på samma gång driva den satsen, att konungen skall stå

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

över kritiken, över motsägelserna, utanför diskussionen, huru han än kastar sig in i de politiska striderna. En sådan ståndpunkt är ohållbar, även när den predikas utav virriga hjärnor, vilka svängt på några dagar över från anarkistisk uppfattning och till Sven Hedins ståndpunkt — en svängning, som för övrigt icke i själva verket är så stor heller, som det kan se ut.

Det yttrades av konungen, att han »icke frångår» vissa utfästelser, som han gjort. Jag tror, att man kan säga med visshet, med hänsyn till den folkstämning, som finnes, och som redan börjat mäktigt giva sig uttryck och som icke skall låta sig överröstas eller bortskymmas av larmande demonstrationer härutän för det kungliga slottet och på en del lokaler här i Stockholm. Jag tror, att man kan säga, att det är visst, att *folket* kommer att fasthålla vid att bestämmanderätten över sin egna utvecklingslinjer frångår det icke. Och det kan hända, att *den* föresatsen hos de många vanligen över axeln sedda hundratusendena, den föresatsen till sist skall visa sig fastare och mera bärande, än den, som proklamerats med sådan högtidlighet och emfas vid ett riksbekant tillfälle.

När jag läste den sammanfattning, vari de sista svaret gavs rörande denna sak: »denna hemställan kan jag icke bifalla, ty jag vill ej beröva mig rätten att fritt meddela mig med Sveriges folk», då var det, som om ett minne sjöng inom mig, det var, som om jag kände igen något i dessa ord, någon likhet med något, som jag förr läst, och det steg efter något rannsakande i minnet fram för mig, varifrån likheten kom. Det var rätt naturligt, instinktivt, som blickarna gingo till Tyskland, till Preussen, och så erinrade jag mig, att ord, som klinga ganska likartade, fälldes en gång för länge sedan vid ett historiskt tillfälle av den preussiske konungen Fredrik Wilhelm IV. De orden lydde så: »Aldrig skall jag tillåta, att det mellan vår Herre i himmelen och detta land tränger sig ett skrivet blad papper för att regera oss med sin paragrafer och ersätta den gamla heliga troheten».

Den utfästelsen gjordes på våren 1847. Nästa år skrev man 1848.

Herr Lindman: Herr talman, mina herrar! När man har hört den redogörelse, som här avgivits av herr statsministern, efter att förut ha läst den kommuniké som förekom i Posttidningen i går, så kan man efter min mening dock icke finna annat än att herr statsministern med god vilja kunnat finna en utväg, som väl hade bort tillfredsställa statsrådet, med ett ord finna en brygga till samförstånd.

Herr statsministern har här talat om, att han måst visa nödig fasthet men även nödig varsamhet. Jag undrar, om icke varsamheten här blivit lidande på fasthetens bekostnad. Men det är väl så, att herr statsministern under sin tid som chef för ministären har betraktat konungen, som om han icke borde ha så mycket att säga, utan att fastmer detta skulle tillkomma statsrådet. Det kan ju hända, att härtill kommer, att ställningen både inom mi-

nistären och inom det liberala partiet varit sådan, att man i själva huvudfrågan, jag menar försvarsfrågan, icke varit fullt ense, att det på båda hållen därför framkommit den tanken, att man genom ministärens avgång lättast kunde komma från alla svårigheter, och att man därför från detta håll möjligen tänkt sig, att man borde uppställa frågor, som för konungen kunde vara svåra att besvara. Detta antagande finner verkligen något stöd i de kommentarer, som förekomma i vissa liberala tidningar i deras redogörelse över ministerkrisen. Särskilt synes det naturligt, att, om man går till sista delen av den offentliggjorda kommunikén och framför allt tar hänsyn till den omständigheten, att den där berörda frågan uppkommit först två dagar efter det de första frågorna framställdes, så kan man däri finna någon grund för vad jag nyss sagt.

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.*

(Forts.)

Herr statsministern har talat om, att beträffande den sammanfattning, som av statsrådet lämnades för underskrift till konungen såsom svar på de två första av statsrådet gjorda frågorna, det medgivande lämnats, att i form skulle kunna göras ändringar. Detta må ju så vara, så stor betydelse lär det väl icke ha, ty sakfrågan blir väl i alla fall där det väsentliga. Vad den sista frågan beträffar, den som kom till på måndagen den 9, så kan jag för min del dock icke förstå annat än, att innebörden i den frågan, om den skulle jakande besvarats, hade varit att vi fått en munkorgslag vid sidan av Sveriges grundlag för vår konung, vilken lag skulle i ett slag förvandlat statsrådet till så gott som enväldigt regerande. Konungen skulle ju icke få tala utan att först fråga sitt statsråd.

Herr statsministern framhåller nu, hur orimligt det skulle vara, att få fram två meningar, en av konungen och en av statsrådet, och med tillfredsställelse har herr Branting hört och givit sin glädje tillkänna över att denna sista fråga kommit till stånd. Mig synes, att den frågan är från herr statsministerns sida väsentligt överdriven, och att man väl kan finna några acceptabla former utan att behöva gå till sådana åtgärder, som här blivit vidtagna. Nu tyckes därtill meningen ha varit att hålla detta aktstycke hemligt, men efter min uppfattning förbättrar det ingalunda saken. Snarare tror jag, att man kan säga, att det förvärrar saken, och man må väl förvåna sig över, att det kan anföras som ursäkt, att detta aktstycke skulle vara av hemlig natur. Nej, mina herrar, det gör saken sjufalt värre, och vart skulle det bära hän, om konungens rådgivare ansåges berättigade att inskränka konungens grundlagsenliga befogenhet genom hemliga artiklar av den art, att de icke ens kunna läggas fram i dagsljuset. Hur många hemliga aktstycken skulle icke en uppfinningsrik ministär kunna komma med för att till händer och fötter Sveriges folk ovetande och vid sidan av författningen binda konungen — här är icke fråga om den nuvarande konungen, utan det är fråga om konungamakten. Avfordrandet av ett sådant hemligt löfte måste efter min uppfattning vara synnerligen olämpligt.

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.

(Forts.)

ligt, och jag är fullt viss därom, att Sveriges folk icke vill styras av några hemliga aktstycken utan vill ha klara papper, när det gäller förhållandet mellan konungen och folket.

Här talas om, vad konungen i denna sak åtgjort. Men vad har statsrådet själv gjort i denna fråga? Är verkligen allt gjort, som göras kunde för att för konungen underlätta den svåra position, vari han befunnit sig, och för att påskynda försvarsutredningarna? Och ha Ni gjort allt, som kunde göras för att klargöra Er ställning till försvarsfrågan? Nu säges här, att försvarsfrågan kommer att skjutas undan. Ja, mina herrar, det har varit så, att statsrådet i denna fråga befunnit sig i en sällsynt avundsvärd ställning. I en landets viktigaste angelägenhet ha Ni haft lyckan att finna Edra avgjorda politiska motståndare på allt sätt vilja hjälpa Er. Högern har under senaste åren ständigt varit utsatt för anmärkningar för sin ställning till försvarsfrågan under gångna tider. Högern, för vilken dock försvarsfrågan alltid stått främst, har oavslåtligen fått höra, att det är dess fel, att denna fråga icke blivit på ett tillfredsställande sätt löst. Men intet har kunnat inverka på oss. Vi ha stått villiga att samarbeta, om Ni så hade velat. Ni hade möjlighet att ena alla dem, som nitälska för försvaret, Ni hade kunnat sätta ett bestående märke i Sveriges historia, men så har icke skett.

Herr Jansson i Djursåtra: Herr talman! Det är i anledning av vissa yttranden från herr vice talmannens sida som jag ber att få säga några ord.

Han fann sig särdeles illa tilltalad av det så kallade bondetågets uppträdande inför konungen, och ansåg, att där gjordes uttalanden, som var främmande för vårt konstitutionella statskick. Jag vill icke vidlyftigt inlåta mig på den saken, men vill dock erinra därom, att det är urgammal svensk sed, att svensk allmoge fritt inför sin konung uttalar både sina bekymmer och sina önskningsar. Och sådant har i forna dar aldrig ansetts dåligt eller otillbörligt, utan varit förenligt med god svenskman-nased både uppifrån och nedifrån.

Nu har detta bondetåg, vilket bestod, såsom vi alla veta, av flera tiotusentals män från landets olika delar, uppträtt inför konunger och jag kan för min del icke finna, att dess talemän uttalat någonting sådant, som de behöva blygas för, eller som andra samhällsmedlemmar behövde taga anstöt av. Vad de sagt går huvudsakligen ut på att lända till gagn för fosterlandets försvar och att betrygga och skydda dess självständighet och ära. Det har emellertid även framhållits, att vid samma tillfälle konungen uttalade ord, som vållade hans statsråd bekymmer, och det har här i dag framkommit med all möjlig styrka, att regeringens avgång icke beror på olika meningar i försvarsfrågan, utan på en uppkommen konstitutionell konflikt. Denna

konflikt mynnar egentligen ut, såvitt jag förstår, däri, att statsrådet för sin del har, såsom herr Branting uttryckte sig, inför konungen uttalat »allvarliga och inträngande föreställningar angående den kungliga yttranderättens begränsning» och velat, att konungen skulle till statsrådet avge vissa förbindelser med avseende på sitt samarbete med statsrådet för framtiden. Dessa förbindelser skulle emellertid gå ut på, att konungens yttranderätt skulle begränsas så, att, innan han uttalade något till sitt folk i viktiga saker, borde han därom förut meddela sig med sina ansvariga statsrådsledamöter. Härom kan det ju vara olika meningar, liksom om allt annat i livet. Men att konungen för sin del vågat ha en annan mening behöver väl icke anses som bevis på, att han är obillig eller vill överskrida sin befogenhet eller gränserna för sitt maktområde. Vi böra väl ändå erinra oss, att Sveriges konung sedan urminnes tid har haft för plägsed att fritt tala med sitt folk, och detta folk har icke blott ansett sig ha rättighet att vända sig till konungen, utan det har även fattat saken så, att det är konungens både rätt och plikt att uttala sin mening i brydsamma tider till sitt folk, då det uppvaktar honom på ena eller andra sättet. Och Sveriges folk och icke minst Sveriges bönder ha av ålder fordrat, att konungen i vårt land bör tala så, att folket förstår hans språk. Och härför torde ej någon märkligare formuleringsskicklighet erfordras. — Det tal konungen höll på Stockholms borggård var ock av så lättfattlig beskaffenhet, att både bönderna och andra närvarande förstodo innehållet.

Nu har emellertid uttalats klander och hårda ord över detta bondetåg — jag kallar det så jag ock — och därför att det vågat sig på att komma upp till Stockholm och till Konungen.

Jag vill visst icke åtaga mig att vara en talman för dessa allmogemän, men då jag själv räknar det för en ära att tillhöra Sveriges bondeklass, så vill jag begagna detta tillfälle att protestera mot de hårda ord, som här äro fällda beträffande bondetågets ändamål och det sätt, varpå de uppträdde. Jag vill även, innan jag slutar, be att få nämna, att jag för min del och jag hoppas många med mig hålla före, att det yttrande, som konungen fällde såsom slutord till sitt statsråd i anledning av dess framställda fråga, nämligen orden »denna hemställen kan jag icke bifalla, ty jag vill ej beröva mig rätten att fritt meddela mig med Sveriges folk» — att detta yttrande ock var ett sådant kungsord, som folket i vårt land förstod, och som i detta land ej skall glömmas.

Herr vice talmannen D. Persson: Herr talman, mina her-
rar! Jag kan försäkra herr Jansson i Djursåtra, att jag icke är rädd för bönderna och att jag icke hatar dem. Jag är själv en av dem och sätter en ära i att få vara det. Nu säger herr Jansson, att den, som skall tala till bönderna, skall tala ett språk, som dessa förstå. Ja detta har jag också nyss sagt. Jag vill,

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)*

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

att vi skola vädja till bönderna, att de själva få tala. Och när de själva få tala, så blir det icke latin, utan ren svenska. När andra tala för dem, då talas ett språk, som varken Jansson eller jag förstå, men jag är övertygad därom, att om vi vädja till bönderna och låta dem själva föra sin talan, då blir det ett språk, som kommer att förstås av både herr Jansson och mig, och som vi båda få lov att rätta oss efter. Jag har ett fast förtroende till bönderna, och jag har icke klandrat de bönder, som dragit hit till Stockholm, men jag har velat säga, att deras talemän icke haft fullmakt att tala å Sveriges alla bönders vägnar. Därför vill jag att åt dem skall beredas tillfälle att säga vad de vilja, men det vill inte herr Jansson. Det är detta som utgör den lilla skillnaden mellan honom och mig.

Herr Jansson i Djursåtra: Herr vice talmannen har redan nämnt, att om det vore fråga om att det skulle talas latin, så bli vi bet både han och jag, och det har han rätt i. Men det har nu icke alls talats latin, utan ren svenska, ty herr vice talmannen förstod ju vad som då talades. Men ändå, fastän herr vice talmannen anser, att han icke missförstått talet, har han i alla fall funnit, att det för honom varit ett hårt tal och svårt att höra.

Hans Excellens herr statsministern St a a f f: Herr talman, mina herrar!

Herr Lindman tycktes hysa ett ganska stort intresse för, att någon väg skulle hava funnits att lösa konflikten mellan konungen och statsrådet, och han antydde, att en sådan borde med god vilja hava funnits. Jag måste säga, att jag icke vet, vad han avsåg med detta yttrande. Jag försäkrar kammaren, att det hos statsrådet har funnits en god vilja till att åstadkomma en lösning, men naturligtvis endast inom de gränser, som jag i mitt förra anförande här har uppdragit, och som bestämmas av aktningen för de konstitutionella grundsatser, vilka vi icke få frångå.

Herr Lindman har vidare antytt, att denna svårighet skulle kunna bero på, att under de två år, denna regering suttit, den skulle ansett — och särskilt tror jag han antydde, att jag för min del skulle anse — som han uttryckte sig, att konungen icke borde hava så mycket att säga, utan att detta borde tillkomma regeringen. I det fallet vill jag svara honom, att jag tror, att det förhållande, att en regering i ett land är ansvarig, bär ansvaret för regeringsmaktens handlingar måste uti de särskilda frågorna bestämma den gräns, inom vilken den ovillkorligen måste hålla på *sin* uppfattning och icke kan göra några eftergifter åt en annan.

Men jag ber tillika att få påpeka, att det naturligtvis kan och nästan måste uppkomma ett betydligt större avstånd mellan den oansvarige statschefens personliga åsikter i särskilda frågor

och de beslut han till äventyrs kan på sina rådgivares tillstyrkan fatta i fall själva grundåskådningen är mycket olika hos honom och hos hans råd. I sådant fall kunna understundom förekomma mycket betydande meningsskiljaktigheter i de särskilda regeringsärendena och sådana, där det ansvariga rådet icke kan släppa sin uppfattning.

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)*

Herr Lindman antydde, att statsrådet skulle hava fattat beslutet att demissionera, därför att det ansett detta vara den lättaste utvägen att komma ifrån svårigheter. Denna antydan tillbakavisar jag på det bestämdaste. Någon sådan hänsyn har icke lett statsrådet vid dess överläggningar i denna viktiga sak. För de grundsatser, som lett oss, har jag fullständigt redogjort för kammaren, och kammaren kan vara övertygad om, att jag talat fullkomligt sanning.

Då herr Lindman fäste sig därvid, att den sista hemställen — varvid han för övrigt uppehöll sig åtskilligt — hade gjorts senare än de första frågorna, ber jag att få fästa hans uppmärksamhet på, att de första frågorna, som gjordes på lördagen, avsågo att vinna en förberedande upplysning, och på beskaffenheten av denna upplysning kunde i fortsättningen mycket komma att bero. Statsrådets framställning på lördagen var icke förenad med något meddelande till Hans Majestät Konungen om en blivande demissionsansökan. Detta skedde först på måndagen, då statsrådet gjorde en fullständig framställning av sina önsknin- gar och tillkännagav sin eventuella avsikt att avgå.

Herr Lindman har beträffande den senare hemställen, som statsrådet gjort, begagnat uttrycket »munkorgslag». Jag tror icke, att någon, som vill sätta sig fullständigt in i förhållandet mellan en konstitutionell monark och hans råd, skulle vara benägen att underskriva ett sådant uttryck såsom betecknande för det, varom statsrådet nu gjort underdånig hemställen. Det vore, tror jag, bättre för hela sakens klargörande, om herr Lindman godhetsfullt skulle vilja upplysa oss om, huruvida han anser, att en ansvarig regering bort vara belåten och tillfredsställd, då den fick läsa Hans Majestät Konungens tal till bondetåget. Om herr Lindman icke anser detta, då skulle jag också vilja fråga honom, huruvida det icke är en ganska naturlig sak, att man för förekommande i framtiden av sådana händelser hemställer till konungen, att han ville giva sitt råd tillfälle att göra sina erinringar på förhand, i händelse han vill göra några politiska uttalanden.

Jag vill också erinra herr Lindman därom, att icke många minuter efter sedan Hans Majestät Konungen hade hållit sitt tal på borggården mottog undertecknad å regeringens vägnar en delegation av bondetåget. I de ord, som jag då yttrade, ingick bland annat en framställning av min uppfattning rörande förhållandet mellan fackkunskapen och det sunda lekmanaförståndet. Ingen, som läste konungens tal och mina ord, kunde undgå att finna, att här förelåg en mycket stark meningsskiljaktighet.

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.

(Forts.)

Måste det icke då erkännas, att det skulle hava varit önskligt och att det kanske icke hade behövt vara så svårt att finna en möjlighet för undanrödjande av denna skarpa skiljaktighet, om man på förhand hade fått kännedom om Hans Majestäts tal.

Herr Lindman betraktade det, så vitt jag förstod, såsom ytterligare ett fel att regeringen icke på något sätt hade gjort anspråk på, att ett benäget löfte av konungen i den riktning regeringen önskade skulle behöva på något sätt komma till offentligheten. Jag förstår icke, att det kan vara något ont häri. Jag har icke förstått, att förhållandet mellan konungen och hans råd, där det är som det bör vara, på något sätt kan störas utav en sådan försäkran från konungens sida. Lika litet förstår jag, hur herr Lindman kan anse, att det svenska folket därigenom skulle komma, som han sade, att styras av hemliga aktstycken. Jag för min del har förmodat, att det svenska folket framför allt vill hava en ansvarig styrelse, en styrelse vars handlingar stå till ansvar inför folkets valda representanter. Det målet har för regeringens handlingssätt uti denna fråga varit helt och hållet vägledande. Kunde vi komma överens om, att vi efter mer än ett hundra år, sedan det konstitutionella styrelsesättet för andra gången hos oss infördes, också borde utan meningsskiljaktighet omfatta denna stora grundsats, då tror jag, att mycket vore vunnet. Och jag undrar nästan, om icke även herr Lindman, då han får närmare betänka saken, skulle vilja medgiva, att till slut kanske ingen här i landet skulle vara nöjd med en oansvarig regeringsmakt.

Herr Andersson i Skivarp: Herr talman, mina herrar! Då jag först hörde statsministern och sedan vice talmannen beklaga den ställning, i vilken vi stå i fråga om försvarsfrågans lösning, då båda uttryckte sin ledsnad över att denna blivit tillbakaskjuten, slog det mig mycket, om det verkligen var så allvarsamt menat. Atminstone finner jag, att det bör framhållas, huruvida det kan vara möjligt, att herrarna menat detta. När år 1910 dessa båda herrar, som sutto i den dåvarande försvarskommittén, fingo underrättelse om att den dåvarande regeringen ämnade bryta ut och lägga fram en särskild detalj av försvarsfrågan, då funno dessa herrar för gott att lämna kommittén för att slippa sätta sina namn under betänkandet. När år 1914 konungen säger, att han ämnar framlägga försvarsfrågan i sin helhet, då finner den nuvarande regeringen sig av denna anledning böra lämna regeringen för att slippa ifrån svaret att lägga fram försvarsfrågan. Ja, mina herrar, den där ansvarsskyldigheten, som här talas om, tror jag, att vi ha anledning att tvivla på, om den är allvarsamt menad. När konungen inför en stor kontingent av Sveriges lantmän uttrycker som sin oförgripliga mening, att försvarsfrågan bör läggas fram i ett sammanhang, då undrar jag, om det kan vara oriktigt, att han säger detta, efter de åtgöranden, som herr statsministern och

herr Daniel Persson gjorde år 1910. Och jag undrar, hur många personer, som herr statsministern och övriga herrar anse, att konungen skall få tala till, om han skall få lov att säga, vad han tänker och menar. Får han tala till en, två eller tio? Min tanke är den, att Sveriges konung bör tala fritt till sitt folk, och att han bör vara den, som regerar landet enligt våra konstitutionella lagar. Landet bör regeras konstitutionellt av en konung och icke av — jag vill icke säga vad jag menar. Han bör regera som konung, den tron har jag och den tror jag är allmän ibland Sveriges folk.

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)*

Herr P e t e r s s o n i Lidingö villastad: Herr talman, mina herrar! Vad som uppkallat mig i denna debatt, det är de uttalanden som gjorts om att konstitutionen och våra konstitutionella grundvalar vore hotade — den nästan uteslutande konstitutionella syn, som blivit lagd på hela denna sak. Vi ha av hans excellens herr statsministern hört, att regeringen har ansett sig icke kunna stanna utan att sätta de konstitutionella grundvalarna i fara, såvitt den icke finge vissa garantier; och att den ansåg, att monarken bundit sig genom uttalanden, som skulle hindra honom att följa sina konstitutionella rådgivare, då deras förslag en gång låge på bordet. Herr Branting har samma syn på tingen, då han säger, att det icke numera gäller försvarsfrågan, utan en konstitutionell konflikt. Jag vill här emot säga, att vad som föranlett den nuvarande situationen det har i realiteten aldrig varit och har icke *behövt* bli, utan har *gjorts* till en konstitutionell konflikt, av vad grund och anledning, därpå skall jag icke inlåta mig.

Vad är det, som det nu egentligen är fråga om, som ligger till grund för allt, vad som hänt de sista dagarna? Jo, det är ett svar, avgivet på en bekymrad vädjan från tusen och åter tusen av vårt lands inbyggare, som fått ögonen öppna för, att det icke är så beställt med vårt försvar, som det borde vara och kunde vara, och som därför velat till konungen framföra en vädjan om att i tid sörja för, vad som bör göras och vad som är för oss nödvändigt. Och vad innebär detta svar? Jo, en öppen, ärlig och jag skulle vilja säga varmhjärtad anslutning till just den tanken. Vad som i det talet sades om riktlinjerna för vårt försvar, det *behöver* sannerligen icke, det *kan* icke och *får* icke enligt min mening anses annorlunda än som ett uttalande om, vad konungen i dessa stycken önskade och ansåg lämpligt. Det fanns i detta tal — jag har läst och begrundat det noga — ingenting, som utan vantolkning kan berättiga till talet om en personlig konungamakt, om att riksdagen skulle trängas tillbaka, såsom en talare behagade yttra sig i lördags, om att vår konstitution skulle vara i fara, som man nu på sista tiden säger. Ty det måste ligga öppet för en och var, och jag är övertygad om, att det också låg öppet för alla dem, som hörde detta svar, att vad som *borde* ske, det *skulle* ske i fullt konstitutionell ordning. Det skulle ske genom den samverkan mellan konung och riksdag, som utgör grundvalen för hela vårt konstitutionella statsskick. Det skulle ske — jag till-

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

låter mig citera samma ord, som herr vice talmannen använde — »med folket för fosterlandet».

Och att så skulle vara, det behöfve förvisso icke särskilt utsägas, det var självfallet, det låg i sakens natur. För mig har det därför varit ganska förvånande, att det ansetts behöfligt att begära någon förklaring med avseende på detta uttalande. Men, då nu så en gång skett, så har därpå givits ett svar, som, såvitt jag förstår, är fullt korrekt. Det har svarats, att det är självklart, att konungen icke på förhand fattat eller kunnat fatta något avgörande beslut i någon fråga utan att först höra sina konstitutionella rådgivares uttalanden och förslag vid sittande rådsbord. Men detta är ju den fullt konstitutionella plattform, på vilken regering och konung alltid sedan långa tider tillbaka med varandra förhandlat. Jag kan icke se, att i detta svar ligger något missljud eller några bitoner, som bort för-
anleda en konstitutionell konflikt.

Men man har icke varit nöjd ändå, utan man har begärt ytterligare förklaringar: de två sista kraven, som vi känna från den redogörelse, som här är lämnad. Innebörden i dessa är ju varken mer eller mindre än att först gå till Canossa och sedan återvända med förseglad mun. Det bör utan vidare vara klart för en var, som vill tänka över dessa saker, att den, som framställer sådana krav, den *vill* icke vidare samarbete, den *vill* ett utav de två, antingen underkastelse på nåd och onåd eller också brytning. Och saken fick därför det förlopp, som den fått.

Nu vill man göra gällande, att »folkviljan» skulle kräva en lösning efter den förra av dessa linjer, kräva en obetingad underkastelse under de villkor, som uppställts. Men den, som så tror, den misstager sig hoppas jag. Ännu *vill* icke det svenska folket, att dess konung skall förvandlas till en namnstämpel, och att hans mun skall förseglas, det vill icke, att grundlagen skall försättas ur kraft, den grundlag, som ännu den dag som är talar om konungen och riksdagen såsom två statsmakter, genom vilkas samarbete alla ärenden skola avgöras, och som båda skola ha sitt ord med i laget, då de stora frågorna såväl som de små skola lösas. Det är därför enligt min syn på tingen så, att vad som skett, är så långt ifrån att vara något angrepp på eller någon fara för vår konstitution, att det just i stället är fullt i överensstämmelse med den grundlag, vars helgd vi vilja upprätthålla.

Herr Lindman: Herr talman. Jag ber att få tillägga endast några ord till vad den siste ärade talaren här anfört, ty vad han sagt, har i viss mån utgjort ett svar på vad som hans excellens herr statsministern nyss i frågeform riktade till mig.

Det beror ju givetvis, då man skall besvara den frågan, som herr statsministern gjorde, nämligen huruvida man anser en ansvarig regering böra vara tillfredsställd med det uttalande, som fällts, på, hur man läser det, hur man tolkar det, det beror på, hur god vilja man vill använda vid tolkningen av inne-

hållet. Man kan ju läsa det så, att till exempel de ord, som fällts, skulle betyda, att varje anspråk, som från militärt håll framkommer, skulle läggas till grund för den mening, som konungen kommer att omfatta. Men det behöver man icke göra, och jag tror, att man icke bör göra det, ty det kan näppeligen vara på det sättet. Det kan icke ha varit meningen att i allt, även om det kommer till rena orimligheter, följa de militära myndigheternas råd.

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.*

(Forts.)

Uti detta tal står det: »De fordringar på fälthärens slagfärdighet och krigsberedskap, som av sakkunskapen inom min armé uppställas såsom oeftergivliga, frångår jag icke». Men påtagligt är, och det ligger i det svar, som givits, att rena orimligheter därvidlag icke kunna tagas med i beräkningen. Det kan icke vara innebörden, och således måste det bero mycket på, hur man läser och med hur god vilja man läser detta svar.

Den andra frågan, som hans excellens herr statsministern behagade rikta till mig, var den, om det icke var en ganska naturlig sak, att man hemställde om att i förväg få höra vad konungen skulle säga. På den ber jag att å min sida få säga, att det är ju givet, att det måste råda och bör råda ett gott förhållande mellan konungen och hans statsråd. Men den hänsyn, som skall visas, bör även efter min mening vara ömsesidig, och det har sagts mig, att det tal som t. ex. hölls i Karlskrona av statsministern och i vilket han angav riktlinjerna för regeringens blivande proposition till Riksdagen, icke förelagts konungen, innan det talet hölls. Då menar jag, att, om man ställer upp krav på andra, så bör man vara den förste att även låta de kraven göras gällande på en själv.

Hans excellens herr statsministern Staaff: Beträffande det yttrande som herr Lindman nu hade ber jag få upplysa herr Lindman, att han blivit fullständigt missledd av lösa skvalerhistorier. Förhållandet är det — och jag kan gärna upplysa därom, då jag vet, att dessa skvalerhistorier äro ganska spridda — förhållandet är det, att innan jag höll talet i Karlskrona, hade jag givit Hans Majestät Konungen underrättelse om varje huvudpunkt i detta tal. Det hade skett under veckornas lopp, då försvarsberedningarna fattat sina förberedande beslut, vilka jag omedelbart därefter till Hans Majestät Konungen överbragte, och jag hade tillika sagt Hans Majestät, att mitt tal komme att vara väsentligt fotat på dessa preliminära beslut. Jämväl hade jag underrättat Hans Majestät om att min ståndpunkt med avseende på övningstiden för infanteriet ännu icke var fattad, utan att jag ansåg, att den frågan borde lämnas öppen. Jag tror således icke, att den parallell som herr Lindman här uppdrog har den allra ringaste betydelse.

Då jag har ordet, kanske jag får vända mig mot den näst siste talaren. Han framhöll som sin tolkning av Hans Majestät Konungens tal, att, om man rätt läser det talet, så uttryckte

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

det i själva verket på den punkt, varom så mycket fråga varit, allenast vad Hans Majestät önskade eller ansåge lämpligt. Men om så var, då kan jag icke förstå, vilket hinder kunde förefinnas för Hans Majestät att godhetsfullt tillmötesgå statsrådets önskan att giva ett offentligt meddelande om att det icke varit meningen att intaga en förut fattad ståndpunkt, som skulle komma att hindra en obunden prövning.

Herr Lundström i Göteborg: Herr talman! Jag anser det vara av ett visst intresse att fastslå, att herr statsministern här själv förklarar, att Hans Majestät Konungen icke drog i betänkande på något vis att lämna åt en medlem av sin regering den yttrandefrihet, som medlemmar av samma regering velat beröva Hans Majestät Konungen.

Det har under denna debatt fällts ord om att försvarsfrågan genom det skedda skulle vara skjuten på nytt bakåt eller kanske rent av för lång tid dess lösning förfelad. Jag har svårt att förstå vad meningen skulle vara med detta, om icke den, att ett förslag, kanske i det väsentliga likartat det förslag, som en gång kunde väntats från den nuvarande regeringen, att ett sådant förslag kommet från en annan regering icke skulle mötas med samma sakliga behandling och mottagas lika bra. Är det alltså frågan om *vem* som framlägger ett försvarsförslag, icke *vad* som framlägges? Få vi antaga, att detta alltså är begynnelsen och förkänslan av att i en kanske snart kommande valrörelse all den personliga försvarsoviljans hets, som under den förra valrörelsen 1911 spelade så stor roll, åter skall släppas lös över Sveriges folk? Frågan kan verkligen i denna stund framställas, då man från tongivande liberalt håll, ja från det allra högsta, i detta fall, för höra någonting dylikt yttras. Visserligen har jag för min del varit beredd på ganska mycket från det parti, vars första stora regeringshandling var upphävandet av ett till försvarets bättnad av riksdagen fattat beslut, varigenom riksdagens gamla rätt i beskattningsavseende högst väsentligt trädde för nära, och vars sista stora regeringshandling har varit ett försök att sätta munlås på Sveriges urgamla konungamakt, men jag hade verkligen icke väntat, att det skulle gå därhän, att man redan nu antydde, att det icke berodde på *vad* ett försvarsförslag innehölle, utan från *vem* det komme.

Herr vice talmannen har här sagt, att han var beredd på att vädja till Sveriges folk och litade för framtiden på detta folks, dess fosterländskärlek, dess grundlagstrohet och goda vilja. Ja, den tror också jag på. Jag tror på den fosterländskärlek, som både bondetåget och studenttåget givit så lysande vittnesbörd om. Jag tror också på den grundlagstrohet, som senast i dag har vittnat, att den icke vill veta av något annat förhållande mellan konungen och Sveriges folk än grundlagen och inga hemliga klausuler. Och jag tror också på den goda viljan hos dem alla att vilja vara med och offra något för att lösa Sveriges stora

försvarsfråga. På *den* fosterlandskärleken, på *den* goda viljan och på *den* grundlagstroheten tror jag. Det har talats om vad som skall ske i framtiden. Ja, se vi mot framtiden, då tror jag — liksom flere av den nu sittande regeringen också en gammal studentpolitiker — att det ligger ett varsel i att det varit majoriteten inom Sveriges studerande ungdom — den *absoluta* majoriteten, herrar majoritetsherrar — som i dag hava beledsagat vad som skett med ett leve för Hans Majestät Konungen.

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

Herr Edén: Jag hade egentligen icke tänkt förlänga denna debatt, och vad den senaste talaren anförde borde kanske icke i och för sig ha föranlett mig att begära ordet. Jag är nämligen övertygad om, att vad han yttrade redan av kammaren har fått ett svar, som han borde »förstå», för att använda det ordet som i dag varit så gängse. Dock skulle jag vilja tillägga även emot honom ett litet ord, innan jag övergår till vad som egentligen trots den sena timman tvingat mig att en liten stund förlänga debatten.

Den ärade talaren tillät sig att antyda, att i något som har förekommit i kammaren i dag, skulle kunna ligga något slags förutsägelse därom, att saklig prövning av försvarsfrågan icke komme att äga rum på grund av den nu inträdda konstitutionella konflikten. Jag skall därpå endast svara, att en sådan tolkning tycks mig illa vittna om den respekt för politiska motståndare som även den ärade talaren icke borde vara frikallad att visa. Den ärade talaren kan tvärt emot vad han nu yttrat, vara glad åt, att det inom det parti, som känner den nu avgående regeringen så djupt kränkt, finnes en så allvarlig och bestämd föresats att söka *rädda* försvarsfrågan. Herr Lundström antydde, att kanhända ett förslag, som framlades av en blivande regering, skulle mötas med ovilja och motstånd, även om det vore likartat det, som skulle framlagts av den nuvarande. Därtill skall jag anmärka, att jag undrar, om det verkligen kan vara för sådant ändamål, som han nu antyder, som hela denna apparat har ställts i gång och dessa uppseendeväckande utfästelser gjorts, om det verkligen kan vara meningen att till slut det förslag, som kommer fram, skulle bli ungefär det samma som kunde ha väntats från den nuvarande regeringen. Är det meningen, då skall jag be att få fråga, varför har man då framkallat konflikten?

Den ärade talaren förklarade sig frukta, att i en blivande valstrid »all den personliga försvarsoviljans hets skulle släppas lös», och han stödde den fruktan på »yttranden från tongivande håll» inom det liberala partiet, som han kallade det. Jag skall be att få veta, vilket tongivande håll det är, som givit honom anledning till en sådan farhåga. Tills vidare bestrider jag rent ut, att några sådana yttranden förekommit. Och jag tror, att det vore klokt även av en så varmt försvarsintresserad man som denne representant på Göteborgsbänken att icke utmana den harm,

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

som i dessa ögonblick gör sig gällande, att icke göra det svårare än det ändå är att hålla tillbaka de farliga krafter, som han nu försöker måla upp såsom om de redan vore i full verksamhet. Jag skall be honom vara förvissad om, att nog torde det liberala partiet i dessa tider känna sitt ansvar för försvarsfrågans läge fullt och tungt. Det vore mycket väl, om alla hade känt det så tungt.

Der ärade talaren slutade med, att han trodde såsom ett varsel om framtiden på den fosterlandskärlek, som både bondetåget och studenttåget vittna om. Jag tror också på den fosterlandskärleken. Men jag tror likaledes på en annan fosterlandskärlek, på den som i nu ungefär två år under mödor och svårigheter, under hån och begabberi har arbetat träget dag för dag, man kunde nästan säga timme för timme, för att lägga denna försvarsfråga så, att den verkligen kan lösas. Det trägna arbete, som sålunda är utfört, är också ett vittnesbörd om fosterlandskärlek, och ve dem, som försöka emot ett sådant arbete ställa en demonstration, vore den också aldrig så ärligt menad.

Till detta några få ord med anledning av den för övrigt förda debatten.

Jag skall först be att få konstatera, att den ärade talaren på Stockholmsbanken tillät sig insinuera, att den konflikt, som nu uppkommit, skulle vara uppkommen på grund därav, att regeringen vill slippa ifrån hela försvarsfrågan.

Svaret är redan givet för regeringens del av herr statsministern, men när talaren — herr Lindman — också velat göra gällande, att där fanns ett skäl uti en bristande enighet i försvarsfrågan inom liberala partiet, då måste också jag protestera för detta partis del. Jag skall först fråga honom: hur långt går enigheten inom högerpartiet? Vidare skall jag säga honom, att det synes mig vara en mycket illa vald taktik att försöka vältra över ansvaret för vad som nu hänt till några slags inre motsatser inom det liberala partiet. Det är icke där ansvaret ligger, herr Lindman, det är på grund av en sådan bristande enighet, som det stora verket stoppats, utan på grund av inflytande från annat håll, som det icke får fortgå. Det kan herr Lindman vara övertygad om, att det är icke blott den avgående regeringen, som känner, att från sådana förutsättningar, som nu tyckas skola läggas till grund för en blivande regerings proposition, från sådana förutsättningar blir fortsatt arbete omöjligt på de linjer, som man hittills följt. Så som sakerna nu ligga vet väl icke någon av dem, som arbetat hårt efter bästa förstånd för frågans lösande, huru han skall kunna fortsätta med arbetet och vinna något därav.

För övrigt är det påfallande, att under denna debatt den ärade talaren i dag verkligen trätt i bräsch, medan han icke trädde i bräsch i lördags. Men det är inte mindre påfallande, att han försökt att samla uppmärksamheten omkring endast en del av vad som innehölls i den s. k. officiella kommunikén.

Det har åter inträffat, vad som icke är så ovanligt, att man i herr Lindmans anförande återfann en liten xplockning av de bästa slagorden, som serverats i högerns tidningar på morgonen, och bland dem saknades naturligtvis icke heller ordet »munkorgslag», för att stämpla den framställning, som gjorts, att konungen måtte meddela sina politiska uttalanden till sitt statsråd. Är det förmätet eller är det överflödigt att påminna om, vad som stått att läsa också i vänsterns tidningar? Är det förmätet att påminna om vad som framhållits i en vänstertidning i dag på morgonen, nämligen att löften av mera bindande natur, än som här vördsamt ifrågasatts, äro givna helt nyss av en monark, som i monarkisk självkänsla och verkligt ledande ställning till sitt folk icke torde stå vår konung efter? Kan det gå för sig, att den tyske rikskanslern i tyska riksdagen kunnat för sin kejserlige herres räkning avgiva en försäkran, vida strängare avfattad än vad som nu hos oss i vördsamhet hemställts, då torde det kunna sättas i fråga, om icke Sveriges konung, innan han gör politiska uttalanden, må anses böra giva sina politiska rådgivare del därav. Det skall icke lyckas att blanda bort vad det här gäller. Ingen sätter munkorg på konungen. Ingen i det liberala partiet vill taga från konungen vad konungen tillhör — för att använda det ord, jag använde i lördags — men ingen vill heller, att det skall uppstå en fullständig dualism mellan ett regemente från tronen och ett regemente i statsrådet.

Herr Lindman talade om, att hemliga aktstycken icke få läggas till Sveriges regeringsform. Det är sant, — och det är icke heller något hemligt aktstycke, som varit avsett, såsom redan upplyst blivit. Men det är en annan sak, som Sveriges folk icke vill ha hemlig, som Sveriges folk icke vill veta av, Sveriges folk vill icke veta av några hemliga rådgivare, Herr Lindman.

Vad vi i det liberala partiet hålla på, när vi för vår del icke kunnat undgå att finna konflikten olöslig, det är dock blott den grundsatsen att icke utfästelser av konungen, uttalanden av sådan natur, som måste binda honom själv, när det gäller avgörandet av politiska frågor, böra förekomma, utan att hans ansvariga rådgivare därav fått del. Herr statsministern har redan sport sin företrädare, om denne för egen del skulle såsom konungens rådgivare hava velat finna sig i, att politiskt avgörande uttalanden fällas av monarken utan meddelande till någon av statsrådet — och den tillfrågade har icke svarat. Jag skall ytterligare belysa saken med ett exempel. Jag skall ställa den frågan till herr Lindman: om det otröligt nog hade hänt, att under herr Lindmans statsministertid ett demonstrationståg från annat politiskt parti än hans hade uppvaktat Hans Majestät, om det vid denna uppvaktning — jag skall göra att djärvt tankeexperiment — hade avgivits ett uttalande från konungen i motsättning till herr Lindmans förut uttalade mening, om t. ex. — nu kommer det djärvaste — konungen hade lovat att fram-

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.*

(Forts.)

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

lägga ett förslag om kvinnans politiska rösträtt, skulle herr Lindman ha suttit kvar helt lugnt, skulle herr Lindman ansett det mycket väl gå för sig att kvarstå såsom rådgivare? Jag menar naturligtvis den nuvarande herr Lindman, icke den av 1907, som var en annan. Och för att nu tillämpa lärdomen av detta exempel frågar jag: Ha verkligen de herrar av högern, som i dag så starkt tagit konungen i försvar, — ha tagit i försvar måste jag rätta mig, en sådan användning av det kungliga prerogativet, som nu skett, ty konungen angriper ingen — ha dessa rådgivare tänkt på, vad det för varje regering kan komma att betyda om deras egna i dag förkunnade läror verkligen komme att stå fast? Hur tänka herrarna härefter upprätthålla ett konstitutionellt regemente, om ni alltså skola förkunna dessa läror? Det kan dock komma en framtid, då det även för en regering av högern kan vara gott och riktigt att ha fastslagna sådana grundsatser, som att avgöranden i politiska frågor icke fattas utan att ansvariga rådgivare bli hörda och att konungen icke på förhand binder sig vid en viss ståndpunkt i sådana saker, som ännu icke blivit i vederbörlig ordning förberedda.

Över huvud taget har man ett ängslande intryck av denna debatt. Trots allt, vad som har försports om den uppfattning, som även inom högerns egna leder har varit rådande om det olyckliga i vissa yttranden i talet på borggården, trots detta ser man nu detta parti sluta upp till försvar för dessa yttranden. Visserligen så, att det heter, att konungens ord *kunnat* tolkas så, att de icke bliva inkonstitutionella. Men i alla fall till ett försvar för orden, såsom de fällts, utan en förklaring, som direkt kunde konstatera, att konungen icke förut bundit sig vid en viss mening angående försvarsfrågans lösning.

Man måste fråga rent ut: är det högerns mening att taga det *verkliga* ansvaret för vad som skett? Då finnes en enda utväg för högerpartiet — jag behöver icke säga vilken. Det kan vara på tiden att vi här få att göra med, icke ett tal, som härrör från konungen, vilken bör och skall själv hållas utanför, utan att vi få att göra med de män, som övertaga ansvaret för de nya regeringsgrundsatserna. Jag vill i dag endast här inom andra kammaren konstatera, att de män, som nu träda in, övertaga ansvaret för de uttalanden, som blivit fällda och för de maximer, som i dag ha förkunnats. Andra kammaren kan icke annat än önska att så snart som möjligt få se de männen öga mot öga.

Herr J e s p e r s o n: Herr talman, mina herrar! Den sista ärade talaren har i sitt anförande sagt, att det under sista tiden har förekommit en demonstration mot de fosterlandsälskande män, som under ett par års tid nedlagt ett drygt arbete på försvarsfrågans lösning. Jag kan icke finna att så varit fallet. Han syftar på bondetåget, men bondetåget har ju i stället demonstrerat för att få fram just

hetsamma, som dessa fosterlandsälskande män velat ha fram *åtminstone*. Vad som kommit till synes i pressen, även i vänsterpressen, det är, att en större del av dessa män velat ett starkt försvar, och det är endast detta som bondetåget velat ge eftertryck åt — således samma sak.

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.*

(Forts.)

Jag skall också be att få vända mig mot ett yttrande av herr vice talmannen, då han säger, att ansvarslösa talemän gjort utfästelser, som Sveriges bönder i stort sett icke gilla. Det är ganska eget att höra honom tala om detta, då han icke nämner vad som sagts från annat håll på söndagen. Är man kanske icke där lika ansvarslös, om man skall taga det i samma bemärkelse, ty även de demonстранterna hade väl icke frågat allt Sveriges folk om de uttalanden, som gjordes inför statsrådet.

Jag finner det också ganska eget, att herr Branting talar om ett vörtnadsbjudande tåg på söndagen, då detta fann förenligt med sin uppfattning att vid uppvaktningen inför statsrådet i en monarkisk stat ropa »leve republiken». Att sådant är vörtnadsbjudande, det kan jag åtminstone för min del icke förstå.

Jag skall be att till sist få nedlägga en protest mot herr Daniel Perssons uttalande, då jag anser, att han icke känner Sveriges bönder rätt, när han gjort sådana uttalanden, som han här i dag gjort.

Herr Zetterstrand; Herr talman, mina herrar! Det är icke första gången, vårt land stått inför en allvarlig situation, men hur mörka molnen varit, så har förr eller senare solen lyst igenom, och jag hoppas att så skall ske även denna gång. Vi äro alla prövade och ansvarskännande män, och det böra vi ha klart för oss, att vad som i denna situation mest behöves är lugn och besinning. Vi gå helt säkert till mötes mycket skarpa meningsbrytningar, men jag hoppas innerligt, att man under dessa alltid skall begagna blanka vapen, alltid gå fram med ärlig övertygelse och undvika allt vad överord heter. Min högsta önskan är, att en var, han må tillhöra vilket parti som helst, alltid skall känna, att Sveriges väl skall vara vårt högsta ögonmärke.

Herr Nystrom: Herr talman! Här har från många håll talats om, vems skulden är för vad som nu skett. Det ena partiet har velat lägga skulden på det andra. Enligt min uppfattning är denna sak ganska enkel. Jag får bekänna, att, då jag först läste konungens tal, fäste också jag mig vid vissa uttryck, men icke vid de uttryck, som regeringen nu lagt till grund för sin demission. Detta uttalande fann jag vid första läsningen och finner det ännu vara ganska oskadligt. Om i alla fall regeringen har lagt detta till grund för vad den sedan gjort, så är det, enligt min uppfattning av talet uppenbart, att det är regeringen, som här har skulden.

Det står i detta kungliga tal om den militära sakkunskapen helt enkelt, att konungen vill hålla fast vid sådant, som denna

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

sakkunskap finner »oeftergivligt», d. v. s. han vill hålla fast endast vid sådant, som icke kan släppas av sakkunskapens representanter, eller med andra ord, han vill pruta av den militära sakkunskapens krav så mycket som möjligt. och blott hålla fast vid det rent »oeftergivliga». Jag föreställer mig, att även den liberala regeringens försvarsförslag måste hava tagit hänsyn till den militära sakkunskapens yttersta krav. Jag föreställer mig, att ingen regering över huvud taget, och icke heller den nu avgångna, kan framlägga ett härordningsförslag, om vilket den militära sakkunskapen förklarar: detta stärker icke vårt försvar, det gör det lika dåligt, som det nu är. Jag menar således — och detta har varit min uppfattning av dessa ord, alltsedan jag först såg dem — att vad konungen yttrat, icke kan hava varit något annat, än vad den liberala regeringen en gång skulle hava lagt till grund för sitt eget förslag.

Det har nu här också diskuterats om en annan sak, nämligen det sätt, varpå regeringen den 9 dennes avhög den gordiska knuten. Jag syftar på den fråga, som då framställdes till konungen. Det är att märka, att regeringens chef har förklarat, att då frågan framställdes, hade man samtidigt lovat konungen att icke offentliggöra vare sig frågan eller svaret. Varför behövdes detta löfte, när frågan framställdes, om man icke hade en känsla av, att denna fråga gick konungens ära för nära, och att man följaktligen ville lugna honom genom att säga: »vi skola icke tala om det»? Konungen lät icke av detta fagra löfte förmå sig att avgiva ett löfte, som vore för honom ned-sättande, och som skulle hava gjort honom, såsom en föregående talare sagt, ungefär till en levande namnstämpel.

Jag vill i detta sammanhang framhålla, att det svenska folket sedan gamla tider i konungen sett inkarnationen av Sveriges stat och rike, att detta folk av erfarenheter från gångna tider har vetat, att när konungamakten skjutits åt sidan, såsom vi flera gånger förut erfarit och som under det parlamentariska styrelsesättet säkerligen kommer att ske, svenska folket haft det sämst, i synnerhet dess djupa lager. Under den parlamentarism, som vi en gång hade under frihetstiden, sköts t. ex. bondeståndet så undan, att det knappt hade något att säga. Det var den tidens breda folklager. I våra dagar har man gjort en ny uppdelning av folket, vilken fick sitt uttryck särskilt i herr Brantings anförande. Man skiljer på det verkliga folket, »folket självt», som herr Branting sade, och på bönderna, åtminstone de bönder, som icke tänka som herr Branting. Detta är en skymf mot bondeståndet, ty bondeståndet är dock icke den sämsta delen av svenska folket. Detta bondestånd kan ännu i dag i väsentlig grad tillämpa på sig Geijers ord om de gamla odalmännen: »Vi reda för landet den närande saft, vi föda det, brödet är vårt. Av oss har det styrka, av oss har det kraft, och blöder det, blodet är vårt.» Det är dessa bönder, som hava uppvaktat konungen och sagt: Vi vilja offra våra liv för detta

land, som vi hava uppbyggt, och som än i dag har sin egentliga kraft hos oss.

Det har talats om att det konstitutionella styrelsesättet skulle kräva, vad regeringen nu har gjort, nämligen att söka tvinga konungen att i allt följa regeringens vilja. Jag vill då påminna om, att det konstitutionella styrelsesättet hava vi haft sedan 1809, och jag tror icke, att konungamakten under denna tid haft samma mening om det konstitutionella styrelsesättets innebörd, som i dag uttalats. Det är i själva verket ett konstitutionellt styrelsesätt av alldeles säreget slag. Då man här talar om, att konungen skall rätta sig efter ministrarna, tyckes man endast tänka på den engelska konstitutionen, hur den utvecklats sig och möjligen efterbildats i ett och annat land. Men man torde väl ändå få medgiva, att även Förenta Staterna hava konstitutionellt styrelsesätt, ehuru utvecklingen där gått i en helt annan riktning.

Det är således icke fråga om konstitutionellt styrelsesätt, utan det är parlamentarism, som det här är tal om. Vad denna har för framtid i vårt land, vågar jag icke säga, men jag tror, att den stunden skall komma, då även den blir skrinlagd liksom så många andra styrelseformer, som existerat under olika tider.

Herr Branting citerade ett ofta omtalat yttrande av Fredrik Wilhelm IV 1847 om ett blad mellan himlen och Preussens land och han slutade med att säga: följande år hette 1848. Varför fortsatte han icke ett par år till? Varför fortsatte han icke så pass långt, att han upplyste sina åhörare om, vad den preussiska revolutionen 1848 egentligen hade för effekt? Som bekant slogs den alldeles ned av samma konung, som talat om bladet mellan himlen och sitt folk. Samma konung gav därefter, sedan allt det revolutionära var undanstökat, av egen fri vilja Preussens folk den grundlag, som det har ännu i dag. Det är nog icke på revolutionens väg, som man bör leda folket till framskridande och frihet, utan på den lugna utvecklings väg.

Det var också ganska oriktigt, då herr Edén hänsyftade på en annan tilldragelse ur Preussens historia. Först och främst är den tyska rikskanslerns ställning till kejsaren en helt annan än den våra statsråd intaga till konungen. Rikskanslern är helt enkelt kejsarens förtroendeman, och följaktligen skulle det kunna tänkas, att en sådan förtroendeman, landets egentligen enda minister, bör stå i en intimare ställning till sin monark, än statsrådet behöver göra i vårt land. Men det är i alla fall dessutom ett fel i det åberopade exemplet. Vad Bülow hade att försvara i riksdagen var ett fel, som han själv begått, ity att han fått ett referat av kejsarens intervju med en engelsk statsman sig tillskickat och skulle pröva, om det var lämpligt att offentliggöra det. Han gjorde det icke själv utan skickade det till en lägre tjänsteman i sitt kansli. De trakasserier, som därav blevo en följd, återföll på Bülow själv. Han hade således att

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)*

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

försvara sitt eget fel och begärde också avsked på grund av det fel, han begått.

Denna diskussion, liksom i ännu högre grad den, som fördes här för några dagar sedan i sammanhang med första huvudtiteln, är enligt min tanke icke ägnad att nå det mål, som den föregående talaren här satte som ett önskemål, nämligen att alstra enighet mellan olika samhällsklasser. Jag skulle vilja uppmana en och var men av särskild anledning i synnerhet det liberala partiets nuvarande ordförande att taga till föredöme och sträva mot samma mål som en stor man, vilken levde för 300 år sedan och var från samma hembygd som det liberala partiets nuvarande chef. Den mannen, Nicolaus Bothniensis, utropade vid ett viktigt tillfälle: »Nu är Sverige ordet en man.» Därmed gav han icke blott ett uttryck åt vad han hoppades och trodde utan också signalen till hela den underbara historia, som Sverige hade under 1600-talet. Jag skulle önska, att hans landsman i trängre mening och alla andra av oss för övrigt gjorde Nicolaus Bothniensis utrop till sitt. Då skulle vi kanske kunna komma ifrån onyttiga diskussioner och sinnesuppretande utfall mot varandra till en enighet, som, särskilt då det gäller en sådan fråga som Sveriges försvar, borde vara det naturligaste av allt.

Herr Palmstierna: Det har, herr talman, under debatten gång på gång och gång på gång i olika vändningar från de ärade talare, som representera högerpartiet, framhållits, att det här gäller ingenting mer och ingenting mindre än att lägga en munkorgslag på Sveriges konung, och detta har upprepats om och om igen. Men man glömmer, att den situation, som nu råder, dock *faktiskt* är den, att konungen icke velat *obetingat* tillkännagiva, att han icke velat föregripa statsärendenas behandling genom att offentligen intaga en viss bestämd ståndpunkt, innan dessa föredragas av statsrådet. Detta är en ytterst allvarlig sak. Här gäller i dag försvarsfrågan, men det finnes andra frågor, som ligga nära denna. Under all den debatt, som blivit förd i vårt land under dessa månader, har sida vid sida med debatten om försvarsväsendet även förts en debatt om *Sveriges utrikespolitik*. Jag vill fråga er, ärade herrar, som nu hävda såsom princip denna yttranderätt för konungen, skulle ni själva finna det angenämt, om även på det sistnämnda området principen tillämpades? Det ligger icke alldeles utanför sannolikheterna, att även i fråga om utrikes politiken en konflikt kan uppstå.

Den siste talaren berörde förhållandena i Tyskland. Jag skall endast stanna vid 1908, herr Nyström. I detta land var det dock så — herr Nyström berättade historien fel — att den tyske kejsaren låtit intervju sig av en engelsk tidningsman och därvid omtalat, att planen för engelsmännens framträngande under boerkriget kommit från tyskt håll, närmast från honom och hans omgivning. Emot detta reagerade tyska riksdagen och gjorde gällande, att den tyske kejsaren icke finge uppträda vid sidan om sina rådgivare, t. o. m.

ifråga om privatsamtal borde återhållsamhet iakttagas. Nåväl, tyska, preussiska, hohenzollernska exempel tyckas vara ganska begärliga i dessa tider. Man bör dock icke glömma de varnande exemplen. De uttalanden, som den tyske rikskanslern nödgades avge i riksdagen voro, herr Nyström, synnerligen förbindande för den tyske kejsaren, och faktum är, att han också länge nog försökte hålla det löfte, han måst avgiva.

Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

Ja, när den tyske kejsaren kan finna sig — Herr t a l m a n n e n: Jag får uppmana talaren att hålla sig mera till ämnet. — Härefter fortsatte herr Palmstierna: När en främmande statschef, den person, jag nyss omnämnt, kunnat finna sig i sådant, då tycker jag verkligen, att icke någon bör hava anledning förneka, att det var en rätt handling av den svenska regeringen, när den i en motsvarande situation gjorde sin hemställan.

Det parti, som jag tillhör, strävar mot republiken, men det *parlamentariska styrelsesättet* måste även vid en monarkisk statsform hävdas. Låt mig, herr Nyström, framhålla, eftersom herr Nyström var inne på statsrätt, att det stora brittiska imperiet med dess orientaliska lydländer har detta styrelsesätt, och tillåt mig även citera några ord av en engelsk statsrättslär, som jag är övertygad om, att herr Nyström tillerkänner hög auktoritet, nämligen Lawrence Lowell, president vid Harvard-universitetet. Han säger: »Konungens tal vid parlamentets öppnande är naturligtvis skrivet av regeringen, och den besvarar alla framställningar, som äga politisk innebörd. Alla officiella brev och skrivelser till konungen och alla meddelanden från honom måste gå genom händerna på någon av regeringens ledamöter.» Om det stora brittiska imperiets härskare kan vara underkastad den parlamentariska formen, är det då för mycket, att någon närmelse till motsvarighet härtill sker i vårt eget land? Den som enligt lag är fredad från utkrävande av *ansvar* för sina gärningar, bör icke träda fram och påtaga sig ett ansvar, som ej tillkommer honom men som för hans rådgivare gör situationen fullständigt ohållbar.

Till sist ännu ett ord åt herr Nyström. Det skar verkligen som en dissonans igenom debatten i dag, när han talade om enighet. Vad har skett? Jo, att *oansvariga rådgivare*, för vilka åtskilliga av er nu synas vilja övertaga ansvaret, hava framträtt på sådant sätt, att en allvarlig konflikt uppstått, som i ett ögonblick våldsamt splittrat vårt folk. Är det under sådana förhållanden lämpligt att tala om enighet? Jag tror, det hade varit bättre att undvika dylikt tal. Tillfället är ej lämpligt valt. Nu är det för sent att tala om enighet. Striden är frammanad. Striden kan icke undgås.

Vidare anförde:

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Jag skall uttala mig i allra största korthet. Det är emellertid några saker, som kastats mot högerens talare och högerpartiet, som torde behöva några ord till belysning. Allt vad som kastats emot dem kan naturligtvis icke här upptagas.

Ang. mellan
Konungen och
atsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)

Här nämndes av herr Lindman, att hänsynstagandet borde vara dubbelsidigt, och på vad han då anförde har hans excellens herr statsministern svarat, att han i förväg under flera veckors tid för konungen redogjort för försvarsberedningarnas arbete, vars resultat skulle omtalas i det märkliga Karlskrona-talet. Detta bör upmärksammas. Hans excellens herr statsministern har icke här kunnat svara, att han lämnat konungen i förväg en sammanfattande framställning av vad han skulle uttala. Han har här icke nämnt, att han för konungen redogjort för, huru han skulle taga punkten om infanteriets övningstid. Han har icke kunnat säga, att när hans tal var tryckt i förväg, han lämnat konungen ett exemplar, så att denne kunde överblicka hela talet. Man har fått den känslan av vad hans excellens herr statsministern själv uttalade, att det brustit ofantligt mycket i den hänsyn, som han vid detta tillfälle borde hava visat konungen.

Herr Edén uttalade, att det icke skulle lyckas blanda bort, vad saken egentligen rör sig om, och detta synes mig vara alldeles riktigt. Här föreligger tydligen en konstitutionell åsiktsmotsättning av djupgående art. *Skall en svensk regering styra under konungens namn? Eller skall konungen styra med ansvariga rådgivares råd, bunden endast av gällande grundlag?* Så ungefär kan väl de olika åsikterna framställas, och det synes mig icke vara minsta tvivel om, att det är den senare åsikten, som överensstämmer med Sveriges författning, med Sveriges grundlag, och att den förra innebär ett revolutionerande försök att få en stark förskjutning till konungamaktens undertryckande och regeringsmaktens framskjutande. Men, invänder herr Edén, har ni då tänkt på konsekvenserna? Ja, på konsekvenser av uttalade åsikter, måste man ständigt tänka, herr Edén, för att icke behöva byta om åsikter alltför hastigt. Naturligtvis bör man tänka på konsekvenserna. Det kan hända, att högerpartiet kan komma i samma situation, som det nuvarande regeringspartiet har kommit i. Det kan naturligtvis också hända, att en konung använder sin rätt att offentligen giva uttryck åt sina tankar så, att en regering av högerfärg eller annan färg anser sig tvungen att inlämna sin avskedsansökan. Men vad vi bestämt bestrida är, att divergensen mellan vad konungen uttalade och vad som fanns i herr statsministerns tal eller i hans föregående tal i Karlskrona var av sådan beskaffenhet. Det är detta, som vi bestritt, att brytningen var nödvändig. Och vad som förekommit i dag här i debatten har icke övertygat oss om, att divergensen var så stor. Här har skillnaden överdrivits, den har blåsts upp, här har komit något nytt till, det sista kravet har kommit till.

Herr Edén varnade starkt för en dualism mellan konungen och regeringen. Ja, det finns en dualism, för vilken man kan varna, en dualism, för vilken man finner en varning i våra konstitutionella stadgar. Uti ingressen till ansvarighetslagen heter det nämligen, att konungens rådgivare skola »dock endast konungen råd giva, men ej jämte honom regera».

Herr Andersson i Knäppinge: Herr talman, mina herrar! Det är endast ett ord av det liberala partiets chef, som uppkallat mig, att icke låta det stå oemotsagt.

Under hela diskussionen har från den förenade demokratiens sida hetsförsök gjorts mot bondetåget, och det liberala partiets chef befästade detta genom att ropa ve över dem, som åstadkommit denna konflikt. Jag beklagar verkligen, att förhållandena skola vara sådana, att det kunnat komma fram ett dylikt uttryck mot de fosterlandsälskande män, som samlades här. Jag beklagar icke, som vice talmannen, att dessa män uppträtt, utan jag beklagar, att då de velat tala om, att de äro försvarsvänliga och framställt krav från de djupa leden i landet, så att försvarsfrågan äntligen en gång skall komma till sin rätt, är det mycket sorgligt att den förenade vänstern då sätter saken på sin spets och uppträder, kan man säga, endast med maktbegär, utan att hava en tanke på fosterlandets väl. Det är beklagligt, att det kan inträffa att folk säga sig vara vänner av försvaret, men när det gäller deras maktställning, endast komma med hetsförsök. Så gjorde det liberala partiets chef, då han sade: »Ve dem, som åstadkommit denna konflikt.» Vad har här gjorts i enig samdräkt från vänsterhåll annat än försök att framhålla, att bondetåget icke bestod av riktiga bönder? Jag kan försäkra, att det just är det arbetande bondefolket, som uppträtt. Jag tror vi också våga försäkra dem, som nu alltför mycket protestera mot deras vilja och framställda krav, att när de nu från vår älskade konung verkligen fått svar, att han vill hava ett starkt försvar, att det icke skall bli så som herr Daniel Persson sade, utan att det skall bli ett gott förhållande mellan fosterlandet och konungen. Jag tror, att det härefter skall bli så, att försvarsfrågan kan lösas. Nu synes detta omöjligt med de nuvarande maktägande.

Herr Lithander: Herr talman. Endast ett par ord. Först ber jag få konstatera, att den jämförelse som herr Palmstierna gjorde mellan utrikespolitiken och försvarsfrågan är haltande, ty de båda frågorna ligga härvidlag mycket olika till.

Jag har vidare bl. a. fäst mig vid ett yttrande, som herr statsministern anförde, nämligen då han angav, att statsrådet hade begärt att Hans Maj:t Konungen i stället för att uttala, »att försvarsfrågan skulle lösas i ett sammanhang» skulle säga, att det vore »önskvärt», att den löstes i ett sammanhang. Hans Maj:t Konungen har icke följt rådet att åt sina ord giva en oviss mening, utan har på svenskmannavis sagt sitt konungsliga ord, och det har vunnit genklang uti landet under förhållanden som aldrig tillföre. Så kraftig har genklangen varit, att den bör ljuda även genom dessa murar.

Herr vice talmannen yttrade: »vi ha hört toner, som vi icke förstå». Det vore att önska, att herr vice talmannen och alla de, som icke förstätt de tonerna ville söka lära förstå såväl bonde-

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för
da förhand-
lingar.
(Forts.)*

*Ang. mellan
Konungen och
statsrådet för-
da förhand-
lingar.
(Forts.)*

tågets toner som innebörd. Vi, som tryckte allmogens händer, hörde deras uttalanden om vad de ville, förstodo dem liksom vi i dag förstodo toner och innebörd när studenterna tågade till slottet, förstodo betydelsen av den hyllning, som kom Norrbro och hela Slottsbacken att vara ett hav av vita studentmössor och vajande näsdukar.

Det har i dessa dagar givits sådana uttryck åt folkmeningen, att man skall vara mycket oförstående, om man icke kan avläsa den.

Det har i dag anmärkts, att vi icke reagerade mot yttranden som fälldes i lördags. Jag yttrade mig icke då, men jag vill göra det nu och säga, att sådana utfall, som i lördags ägde rum, enligt min mening endast äro ägnade att *fastare länka samman konung och folk*. Och jag vill säga beträffande bondetåget, som man velat förlöjliga, att *när allvarstider komma, då skall liksom i forna dagar Sveriges allmoge veta att värna om konung och land!*

§ 9.

Upplästes två till kammaren inkomna protokoll, så lydande:

År 1914 den 7 februari sammanträdde kamrarnas valmän för att utse riksdagens justitieombudsman; och befunnos, efter valförrättningens slut, rösterna hava utfallit sålunda:

herr häradshövdingen Ossian Berger . . . . . 47 röster,
häradshövdingen friherre Lave Robert Beck-Friis 1 röst,

i följd varav herr häradshövdingen Ossian Berger blivit till riksdagens justitieombudsman utsedd.

*G. F. Östberg.
E. Indebetou.*

*Ax. Hedenlund.
Hj. Branting.*

År 1914 den 7 februari sammanträdde kamrarnas valmän för att utse den man, som skall efterträda riksdagens justitieombudsman, ifall denne, innan nästa lagtima riksdag anställt nytt val av justitieombudsman, skulle med döden avgå, samt utöva ämbetet under den tid justitieombudsmannen kan vara av svår sjukdom eller annat laga förfall därifrån hindrad; och befunnos, efter valförrättningens slut, rösterna hava utfallit sålunda:

herr häradshövdingen Axel Reinhold Östergren . 34 röster,
> stadsnotarien Nils Andersson, Lund . . . . 14 >

i följd varav herr häradshövdingen Axel Reinhold Östergren blivit utsedd till justitieombudsmannens efterträdare.

*G. F. Östberg.
E. Indebetou.*

*Ax. Hedenlund.
Hj. Branting.*

Jämte det dessa protokoll lades till handlingarna, beslöt kam-
maren, att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av
kammarens protokoll underrättas om valen samt anmodas låta upp-
sätta och till kamrarna avgiva förslag dels till förordnanden för de
valde, dels till skrivelse till konungen med anmälan om de verk-
ställda valen, dels ock till den paragraf, som därom borde i riksdags-
beslutet införas.

§ 10.

Herr *Ekerot* avlämnade en motion, nr 280, i anledning av Kungl.
Maj:ts proposition, nr 46, angående stat för veterinärhögskolan m. m.
Denna motion bordlades på begäran.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till
lag om ändrad lydelse av 18 § 3, 12, 19, 47, 48, 49, 52 och 56 punk-
terna i lagen om val till riksdagen; och

nr 2, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 21 och
23 §§ förordningen den 21 mars 1862 om kyrkostämma m. m.;

bankoutskottets utlåtande, nr 3, angående verkställd granskning
av riksbankens styrelse och förvaltning; samt

lagutskottets utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion om
skrivelse till Kungl. Maj:t angående lagstiftning i fråga om offent-
lig revision av genom statsanslag eller tullskydd understödda före-
tags räkenskaper och övriga handlingar.

§ 13.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Johanson* i Vetlanda under 11 dagar fr. o. m. den 14 febr.,

> <i>Räf</i>	> 8	> »	> »	> 12	>
> <i>Enderstedt</i>	> 3	> »	> »	> 12	>
> <i>Andersson</i> i Fallsberg	> 5	> »	> »	> 14	>
> <i>Nilsson</i> i Linnås	> 8	> »	> »	> 14	>
> <i>Svensson</i> i Betingetorp	> 5	> »	> »	> 13	>
> <i>Jönsson</i> i Boa	> 6	> »	> »	> 12	>
> <i>Persson</i> i Tofta	> 5	> »	> »	> 14	>
> <i>Bärg</i> i Katrineholm	> 2	> »	> »	> 13	>

herr *Wiklund* i Brattfors under 9 dagar fr. o. m. den 13 febr.,
» *Strid* » 5 » » » 14 » och
» *Hamrin* » 2 » » » 13 »

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 6,38 e. m.

In fidem
Per Cronvall.